

УДК 37.091.21

МЕТА, СУТНІСТЬ І ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

А.М.Коломієць, І.О.Мазайкіна

У статті розкрито мету, сутність і основні характеристики особистісно-орієнтованого навчання на сучасному етапі розвитку суспільства. Показано, що суспільно-політичні, економічні та соціальні перетворення, які відбулися в Україні за останнє десятиліття, змінили ціннісні орієнтації в системі освіти. Основною метою особистісно-орієнтованої освіти є підтримка людини, формування в неї механізмів самореалізації, саморозвитку, саморегуляції, самоосвіти, самовиховання.

Ключові слова: особистість, особистісно-орієнтоване навчання, особистісний підхід в освіті, особистісно-орієнтовані технології навчання.

ЦЕЛЬ, СУЩНОСТЬ И ОСНОВНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛИЧНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

А.Н.Коломиец, И.О.Мазайкина

В статье раскрыта цель, сущность и основные характеристики личностно-ориентированного обучения на современном этапе развития общества. Показано, что общественно-политические, экономические и социальные изменения, которые произошли в Украине за последнее десятилетие, трансформировали ценностные ориентации системы образования. Основной целью личностно-ориентированного образования является поддержка человека, формирования у него механизмов самореализации, саморазвития, саморегуляции, самообразования, самовоспитания.

Ключевые слова: личность, личностно-ориентированное обучение, личностный подход в образовании, личностно-ориентированные технологии обучения.

PURPOSE, NATURE AND CHARACTERISTICS OF PERSONAL-ORIENTED STUDY IN MODERN CONDITIONS

А.М.Kolomiets, I.O.Mazaikina

The article reveals the purpose, nature and main characteristics of personal-oriented study in modern society. Due to the principles of humanization and democratization of society the main value is recognized as a free, developed, cultural, creative and spiritually rich personality, able to live in conditions that are changing rapidly. Thus, person-oriented education to some extent provides differentiated learning tasks and individual approach to everybody. But pay attention that differentiated, personalized and person-oriented study – they are not identical, but interrelated concepts.

The main goal of personal-oriented education is to support human development of self-realization mechanisms, self-development, self-regulation, self-education. Personal-oriented education implies rejection of authoritarian style of teaching and the transition to a democratic style, respect a person, recognition of their individuality. The main characteristics of the personal-oriented study are: concentration according to the needs of the person; giving priority to individuality; collaboration and cooperation between the participants in the educational process; creating situations of choice and responsibility; adapting teaching methods to the individual characteristics of the student.

Key words: personality, personal-oriented education, personal approach, person-centered training technology.

Сучасне суспільство ставить нові вимоги до особистісних і професійних якостей людини, вимагає високого рівня її соціальної адаптації, загальної культури, загальноосвітньої та спеціальної підготовки, творчих здібностей. Такі вимоги збільшують роль освіти у формуванні особистості, що зумовило утвердження гуманістичної парадигми в освіті та необхідність її модернізації [2; 4; 5].

Традиційна когнітивно-орієнтована освіта пострадянського суспільства тривалий час виконувала завдання формування знань, умінь і навичок, а розвиток і виховання особистості виступали другорядними завданнями. Модернізація ж української освіти передбачає новий погляд на стратегічні цілі навчання, яке має бути спрямоване на становлення особистості й створення умов для успішної адаптації молодого покоління до соціокультурних реалій сучасного суспільства.

У суспільстві, де відбуваються процеси інтелектуалізації всіх сфер життєдіяльності, значно підвищується рівень соціальної відповідальності всіх його громадян. У нових соціально-економічних умовах актуальною стає проблема виховання активної особистості, здатної до самостійного вибору, постановки й реалізації цілей. Попитом користуються фахівці, які можуть оперативнo приймати рішення

навіть у критичних ситуаціях, знаходити свій шлях у нових умовах праці та в новому оточенні, а також встановлювати нові стосунки в різних ситуаціях, що швидко змінюються [4, с.139].

Отже, суспільно-політичні, економічні та соціальні перетворення, що відбулися в Україні за останнє десятиліття, змінили ціннісні орієнтації в системі освіти. У відповідності до принципів гуманізації та демократизації суспільства основною цінністю визнана вільна, розвинена, культурна, духовно багата й творча особистість, здатна до життя в умовах, що швидко змінюються. Нове суспільство, у якому знання стали капіталом, а особистісні якості – основним чинником успішної життєдіяльності, ставить нові завдання перед системою освіти. Тому нині спостерігаємо перехід від когнітивно-орієнтованої до особистісно-орієнтованої освітньої парадигми, заснованої на етиці взаєморозуміння, взаємоповаги, творчого співробітництва.

Основою особистісно-орієнтованої освітньої парадигми є особистісний підхід у навчанні, який завдяки тісному зв'язку з іншими методологічними підходами (компетентнісним, діяльнісним, культурологічним, соціокультурним, технологічним) визнаний багатьма науковцями як найбільш доцільний у навчанні молодого покоління (І.Бех, О.Пехота, С.Подмазін, Е.Полат та ін.).

Передумовами виникнення особистісно-орієнтованого підходу в освіті стали дослідження таких представників класичної світової психології як У.Джемс, З.Фрейд, К.Юнг, а також психологів радянського періоду, таких як Б.Ананьєв, Л.Виготський, О.Леонт'єв, С.Рубінштейн. Основою особистісно-орієнтованого підходу в освіті є фундаментальні ідеї гуманізації, індивідуалізації та диференціації навчання, що перекликаються з ідеями особистісного розвитку (І.Бех, С.Максименко, О.Пехота, С.Подмазін, В.Рибалка, В.Серіков, І.Якиманська).

Одним із засновників особистісного підходу в освіті є Б. Ананьєв, який, виділяючи тріаду «індивід – особистість – індивідуальність», співвідносив її із розумінням людини як суб'єкта пізнання, спілкування та праці. Дослідник вважав, що інтеграцією всіх властивостей людини як індивіда, особистості, суб'єкта діяльності є індивідуальність [1, с.267]. Науковець зазначав, що формування особистості настає значно пізніше, ніж формування та розвиток індивіда.

В Україні рівень зацікавленості проблемами особистісно-орієнтованого навчання постійно зростає. Фундаментальні дослідження в цьому напрямі здійснюють українські філософи (Г.Васянович, І.Зязюн, В.Кудін та ін.), психологи (І.Бех, Г.Бал, В.Рибалка, В.Семиченко та ін.), педагоги (О.Пехота, С.Сисоєва, М.Чобітько та ін.).

Науковцями доведено, що особистісно-орієнтований підхід впливає на всі компоненти системи освіти: освітні та виховні цілі навчання; зміст освіти; технології, методи й прийоми навчання. Проте в сучасних умовах необхідність упровадження особистісно-орієнтованого підходу потребує з'ясування мети, сутності та основних характеристик особистісно-орієнтованого навчання як у вищій школі, так і в загальноосвітніх навчальних закладах.

Мета статті – з'ясувати мету, сутність і основні характеристики особистісно-орієнтованого навчання на сучасному етапі розвитку суспільства.

Особистісно-орієнтоване навчання – це природня система розвитку неповторної особистості з урахуванням індивідуальних особливостей кожного студента чи учня [3, с.423]. У процесі особистісно-орієнтованого навчання в учнів і студентів формується самостійність, ініціативність, відповідальність, критичне мислення та інші особистісні якості. В умовах ОЗН той, хто навчається, перестає бути об'єктом навчання, навпаки – створюються можливості для його самопізнання, самоосвіти, самовиховання, саморозвитку.

Нам найбільше імponує висновок, зроблений С. Подмазіним, що основною метою особистісно-орієнтованої освіти є навіть не виховання, а підтримка людини, розвиток у неї механізмів самореалізації, саморозвитку, адаптації, саморегуляції, самозахисту, самовиховання, що є необхідним для становлення самобутнього особистісного образу й діалогічного, безпечного способу взаємодії з людьми, природою, культурою, цивілізацією [8, с.142].

Особистісно-орієнтована освіта, на думку А.Коробченко, це не формування особистості із заданими наперед рисами, а створення умов для повноцінного виявлення та розвитку особистісних функцій суб'єктів освітнього процесу [7, с.63]. Метою особистісно-орієнтованої освіти є поєднання виховання та навчання в єдиний процес допомоги, підтримки, соціально-педагогічного захисту й розвитку того, кого навчають [4, с.141].

Особистісно-орієнтоване навчання передбачає відмову від авторитарного стилю викладання й перехід до демократичного стилю, повагу до особистості, визнання права на індивідуальність. Основними ознаками особистісно-орієнтованого навчання науковці визначають такі: зосередження на потребах особистості; надання пріоритету індивідуальності; співпраця та співдружність між учасниками навчального процесу; створення ситуацій вибору та відповідальності; пристосування методики навчання до індивідуальних особливостей того, кого навчають [1–8].

Отже, особистісно-орієнтоване навчання певною мірою передбачає диференціацію навчальних завдань та індивідуальний підхід до кожного. Проте звертаємо увагу, що диференційоване, індивідуальне та особистісно-орієнтоване навчання – це не тотожні, але пов'язані між собою поняття. Аналіз поглядів різних науковців щодо мети, сутності та основних характеристик особистісно-орієнтованого навчання дозволив нам запропонувати таку схему взаємозв'язків між диференційованим, індивідуальним і особистісно-орієнтованим навчанням (рис.1). Зі схеми видно, що диференціація сприяє індивідуалізації, котра є основою особистісно-орієнтованого навчання.

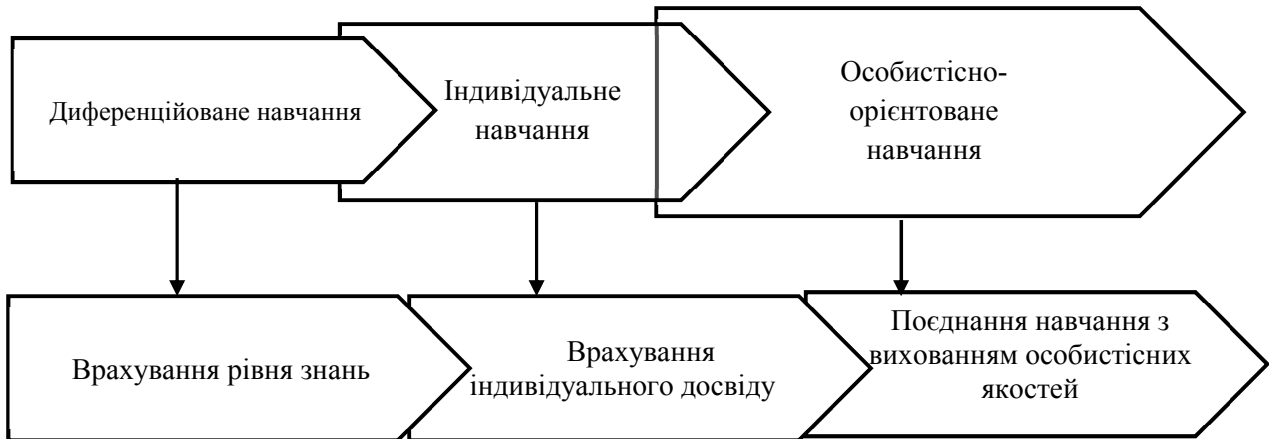

Рис.1. Схема взаємозв'язків між диференційованим, індивідуальним і особистісно-орієнтованим навчанням.

Навчальний процес за особистісно-орієнтованого підходу організовується своєрідно, оскільки спрямований на індивідуальну роботу з кожним учнем чи студентом. Педагог, організовуючи особистісно-зорієнтоване навчання, використовує відповідні технології (ситуаційне проектування, ігрове моделювання та ін.) та методи, що розвивають мислення (проблемний, дослідницький, евристичний, дискусії, роботу в групах). Навчальний матеріал підбирають так, щоб він зацікавив учня чи студента, був пов'язаний з його досвідом, спонукав до активного мислення. Для цього необхідно дотримуватись таких умов:

- 1) навчальний матеріал має враховувати набуті знання й досвід учня;
- 2) розширюючи матеріал підручника, педагог дбає, щоб збагачувався і досвід учня;
- 3) основний акцент робиться на формування вмінь висловлювати власні думки;
- 4) учням надається свобода у виборі порядку й способу виконання завдань;
- 5) поряд із свободою вибору в учнів формують усвідомлення відповідальності за свій вибір;
- 6) формуючи навички самостійної роботи, варто навчити учнів визначати прийоми засвоєння нового матеріалу, що найбільше їм підходять;
- 7) формуючи в учнів наукові поняття, варто співвідносити специфіку навчального предмета із завданнями розвитку особистості учнів.

Для того, щоб виявились і активізувались можливості розвитку кожного учня чи студента, необхідно створити оптимальне навчально-розвивальне середовище, що передбачає:

- 1) підготовку й використання навчального матеріалу різного змісту, видів, жанрів;
- 2) забезпечення можливості учням чи студентам самим вибирати способи виконання завдань;
- 3) використання нетрадиційних форм навчання з метою підвищення пізнавальної активності й пізнавального інтересу;
- 4) створення умов для самостійної та колективної діяльності;
- 5) організація занять у малих групах (тренінги, рольові ігри, діалоги);
- 6) розроблення та використання індивідуальних програм;
- 7) виконання індивідуальних чи колективних проектів.

Якщо такі умови будуть створені, то кожний учень чи студент зможе здобувати знання відповідно до своїх можливостей. Засобами досягнення основної мети ОЗН – розвитку особистості, вважаємо такі:

- використання різних видів завдань для виявлення особистісного досвіду учня чи студента;
- створення умов для підвищення активності всього класу чи групи (конкурси, вікторини, змагання тощо);
- оцінювання навчальних досягнень учня чи студента не в порівнянні з іншими, а в порівнянні з його попередніми успіхами;
- надання можливості учню чи студенту самому обирати способи й прийоми засвоєння навчального матеріалу, що є найбільш ефективними саме для нього;

• створення на уроці «ситуацій успіху», що пробуджують і підтримують віру в себе, в свої сили та здібності.

Основним засобом забезпечення ефективності особистісно-орієнтованого навчання є завдання і вправи, спрямовані на врахування індивідуальних особливостей учнів чи студентів. Пропонуємо такі їх види:

- завдання на самооцінювання виконаної вправи за запропонованим учителем планом;
- самооцінювання прийомів виконання роботи (організація, розподіл часу, послідовність дій тощо);
- самооцінювання себе як суб'єкта навчальної діяльності (уважність, наполегливість, організованість тощо).

Особистісно-орієнтований підхід передбачає і диференціацію навчальних завдань, що здійснюється за допомогою таких прийомів:

- вибір різного навчального змісту відповідно до можливостей учня;
- різноплановий вибір завдань (на креативність, на теоретичну чи практичну спрямованість);
- вибір завдань за рівнем складності та відповідності певній оцінці;
- вибір завдань за терміном виконання;
- вибір завдань за формою участі (самостійні, колективні, у співпраці з учителем тощо).

Мірою ефективності методів і технологій особистісно-орієнтованого навчання є ступінь відображення в їх змісті індивідуальних психологічних особливостей, перспектив, суб'єктивних ставлень до себе, інших і світу загалом. Ефективність організації особистісно-орієнтованого навчання залежить від бажання, загальної культури, професіоналізму та особистісних якостей педагога.

Зазначимо, що особистісно-орієнтоване навчання – це двосторонній процес, оскільки він передбачає також розвиток професійних, фахових і особистісних якостей вчителя. Серед особистісних якостей педагога, які найбільше впливають на ефективність організації особистісно-орієнтованого навчання, визначаємо такі: ціннісне ставлення до особистості учня, його розумового й духовного розвитку; толерантність, щирість і відкритість у стосунках; емпатія тощо. Необхідним для педагога є знання та прийняття принципів гуманізму; володіння інноваційними педагогічними технологіями; вміння створювати й постійно збагачувати культурно-інформаційне й предметно-розвивальне освітнє середовище та ін.

Основними перевагами особистісно-орієнтованого підходу в освіті визнано такі: спрямованість на майбутнє; зорієнтованість на конкретного учня чи студента; допомога учню чи студенту в самопізнанні, самоактуалізації, самореалізації, самовизначенні; формування культури життєдіяльності, яка дає можливість продуктивно будувати власне життя.

Нині ми виходимо на новий рівень розвитку освіти, створення такої її системи, котра забезпечує умови для ефективної самореалізації особистості, розвитку її творчого потенціалу, формування основних життєвих компетенцій, умінь ефективно взаємодіяти з іншими в процесі діяльності [7, с.62]. Тому дедалі більше підвищуються вимоги до професіоналізму працівників освіти, рівня їхньої соціальної відповідальності за навчання та виховання молодого покоління та рівня готовності до інноваційної педагогічної діяльності. У всіх навчальних закладах спостерігаємо перебудову навчально-виховного процесу на користь інноваційних технологій навчання, які не просто забезпечують нагромадження знань, умінь і навичок, а створюють умови для формування в молодого покоління здатності до самостійного прийняття рішень, розвивають готовність до самоосвіти та відповідальність за своє майбутнє [4, с.139].

Для інноваційних педагогічних технологій характерні варіативність методик, що активізують розумову діяльність студентів; чіткість дидактичної мети у формі рольової перспективи; структурування навчальної інформації у вигляді імітаційно-ігрової та проблемно-ситуаційної моделі; поєднання різноманітних видів навчання (проблемного, програмованого, ігрового, діалогічного, модульного та ін.); використання активних форм і методів навчання; залучення студентів до активної діяльності через програвання навчальних ролей і пошук виходу із проблемних ситуацій; опора на творчий потенціал та індивідуальні можливості й здібності того, хто навчається; педагогічна взаємодія, співпраця й співтворчість у системі стосунків учасників навчального процесу; свобода вибору ролей, завдань і забезпечення кожному учню чи студентові успіху в навчальному процесі. Завдяки застосуванню особистісно-орієнтованих інноваційних технологій акценти в навчально-виховному процесі переносяться із запам'ятовування на розвивальне навчання; із статистичної моделі знань на динамічну структуру розумових дій; від орієнтації на середнього учня до диференційованих і індивідуалізованих навчальних програм; від зовнішньої мотивації навчання до внутрішньої моральної регуляції. Тому проблема особистісно-орієнтованого підходу в навчанні є наразі однією з основних проблем у системі освіти. Все більше уваги науковці й практики приділяють створенню на уроках такого навчального середовища, в якому відбувається соціалізація та розвиток особистості учня й створюються умови для творчості та

самоактуалізації особистості [6, с.5].

Демократичні та гуманістичні процеси в Україні сприяють детермінації педагогічних методів, що пов'язані з особистісно-орієнтованою, інноваційною діяльністю педагога. Тому на практиці ми спостерігаємо перехід на гнучкі моделі організації навчально-виховного процесу, котрий має варіативний, корекційний характер і орієнтований на особистість того, кого навчають. Важливою складовою педагогічного процесу стає особистісно-орієнтована взаємодія його учасників.

Для подолання суперечності між новими цілями, визначеними суспільством, і науково-методичним забезпеченням реалізації цих цілей у навчальних закладах необхідне посилення уваги до особистісно-орієнтованого підходу в навчанні. Усі згадані зміни, що продиктовані потребами сьогодення, вимагають теоретичного розроблення та реалізації на практиці технологій особистісно-орієнтованого навчання.

До напрямів подальших досліджень відносимо визначення специфіки та можливостей використання особистісно-орієнтованих технологій навчання у викладанні різних навчальних дисциплін.

Література

1. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания / Б. Г. Ананьев. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2001. – 272 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2-х кн. Кн.1.: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: наук.видання / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
3. Буриев Т. К. Технология личностно-ориентированного обучения / Т. К. Буриев // Молодой ученый. – 2014. – №10. – С. 423-424.
4. Гривнак Б. Парадигма особистісно-орієнтованого навчання на початку нового століття / Гривнак Б. // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2010. – Випуск 42. – С.138-144.
5. Данилова Г.С. Проблема гуманістичного становлення особистості педагога в сучасних умовах / Г. С. Данилова // Гуманістично спрямований виховний процес і становлення особистості: збір. наук.праць. –К. : ВіРаІнсайт, 2001.– Кн. II. – С. 52.
6. Дубинина А. В. Проблематика личностно-ориентированного подхода в современной системе образования / А. В. Дубинина // Проблемы и перспективы развития образования: материалы IV междунар.науч.конф. – Пермь: Меркурий, 2013. – С.5-7.
7. Коробченко А. А. Проблеми особистісно-орієнтованого навчання у вищих навчальних закладах / А. А. Коробченко // Зб.наук.пр. Бердянського держ.пед.ун-ту (Педагогічні науки). – №4. – Бердянськ: БДПУ, 2005. – С.140-146.
8. Подмазин С. И. Личностно-ориентированное образование : Социально-философское исследование / С. И. Подмазин. – Запорожье :Провіта, 2000. – 250 с.

References

1. Anan'ev B. G. O problemah sovremennogo chelovekoznan'iya / B. G. Anan'ev. – 2-e izd. –SPb. : Piter, 2001. – 272 s.
2. Bekh I. D. Vykhovannya osobystosti: u 2-kh kn. Kn.1.: Osobystisno oriyentovanyy pidkhid: teoretyko-tekhnologichni zasady: nauk.vydannya / I. D. Bekh. – K. : Lybid', 2003. – 280 s.
3. Buriev T. K. Tehnologiya lichnostno-orientirovanogo obucheniya / T. K. Buriev // Molodoy ucheniy. – 2014. – №10. – S. 423-424.
4. Hryvnyak B. Paradyhma osobystisno-oriyentovanoho navchannya na pochatku novoho stolittya / Hryvnyak B. // Humanitarnyy visnyk ZDIA. – 2010. – Vypusk 42. – S.138-144.
5. Danylova H.S. Problema humanistychnoho stanovlennya osobystosti pedahoha v suchasnykh umovakh / H. S. Danylova // Humanistychno spryamovanyy vykhovnyy protses i stanovlennya osobystosti: zbir. nauk.prats'. –K. : ViRaInsayt, 2001.– Kn. II. – S. 52.
6. Dubinina A. V. Problematika lichnostno-orientirovanogo podhoda v sovremennoy sisteme obrazovaniya / A. V. Dubinina // Problemy i perspektivy razvitiya obrazovaniya: materialy IV mejdunar.nauch.konf. – Perm: Merkuriiy, 2013. – S.5-7.
7. Korobchenko A. A. Problemy osobystisno-oriyentovanoho navchannya u vyshchyykh navchal'nykh zakladakh / A. A. Korobchenko // Zb.nauk.pr. Berdyans'koho derzh.ped.un-tu (Pedagogichni nauky). – №4. – Berdyans'k: BDPU, 2005. – S.140-146.
8. Podmazin S. I. Lichnostno-orientirovanoe obrazovanie: Sotsialno-filosofskoe issledovanie / S. I. Podmazin. – Zaporozhe: Prosvita, 2000. – 250 s.